

Mirosław Kosek

Udział prokuratora w sprawach filiacyjnych w świetle badań aktowych

*Participation of the public prosecutor in filiation procedures
in the light of file-based studies*

Abstract

This article presents and discusses the results of file-based studies on the involvement of public prosecutors in child origin cases. The main empirical considerations are preceded by theoretical considerations concerning the legal basis for the public prosecutor's participation in the analysed cases, which act as a certain necessary introduction to the main research-centred part of the study and the conclusions resulting from the presented research results.

The results of the research prove the public prosecutor's participation in the cases in question is needed in both its forms, i.e., bringing the action and joining the proceedings, and this participation manifests itself in varying degrees of intensity and activity in the different stages of the proceedings. Discrepancies relate, i.a., to the enclosure of documentation collected in the prosecutorial proceedings prior to the filing of the action, as well as to the participation and activity of the public prosecutor at the trial. The judicial practice of informing the prosecution service of pending proceedings also varies.

Keywords: *action by public prosecutor, determination of paternity, denial of paternity, ineffectiveness of acknowledgement of paternity, filiation*

Streszczenie

Artykuł stanowi prezentację i omówienie wyników badań aktowych dotyczących udziału prokuratora w sprawach z zakresu pochodzenia dziecka. Zasadnicze rozważania o charakterze empirycznym poprzedzone zostały rozważaniami teoretycznymi dotyczącymi podstaw prawnych udziału prokuratora w analizowanych sprawach, pełniącymi funkcję pewnego koniecznego wprowadzenia do zasadniczej, badawczej części opracowania i wniosków wynikających z przedstawianych wyników badań.

Dr hab. Mirosław Kosek jest profesorem na Wydziale Prawa i Administracji w Katedrze Prawa Rodzinnego i Prawa Nieletnich Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska, ORCID: 0000-0002-1915-3555, e-mail: m.kosek@uksw.edu.pl

Data zgłoszenia tekstu przez autora: 5.11.2025 r.; data zaakceptowania do publikacji: 25.11.2025 r.

Wyniki badań przekonują, że udział prokuratora w omawianych sprawach jest potrzebny w obu jego formach, tj. wytoczenia powództwa i przystąpienia do postępowania, przy czym udział ten wykazuje różny stopień intensywności i aktywności w poszczególnych etapach postępowania. Rozbieżności dotyczą m.in. dołączania do pozwu dokumentacji z postępowania prokuratorskiego poprzedzającego wniesienie pozwu oraz udziału i aktywności prokuratora na rozprawie. Zróżnicowanie wykazuje także praktyka sądu w zakresie informowania prokuratury o toczącym się postępowaniu.

Słowa kluczowe: powództwo prokuratora, ustalenie ojcostwa, zaprzeczenie ojcostwa, bezskuteczność uznania ojcostwa, filiacja

1. Uwagi wprowadzające

Prawo filiacyjne to w ostatnich latach przedmiot kilku cennych opracowań. Problematyka udziału prokuratora w tego typu sprawach była również w nich podnoszona, przy czym nie była ich zasadniczym tematem¹. Wyjątek stanowiły dwie publikacje. Pierwsza² skupiała się na problematyce powództwa prokuratora na podstawie art. 86 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³, ale zasadniczo w ramach postępowania przed prokuratorem, które poprzedzało wytoczenie powództwa. Druga publikacja⁴ uwzględniała problematykę filiacyjną, jednak z innej perspektywy – nie tyle praktyki sądu, ile poglądów i doświadczeń prokuratorów uczestniczących w tego typu sprawach, co zostało zbadane przy zastosowaniu metody indywidualnych wywiadów pogłębionych.

W nakreślonym powyżej kontekście niniejsze opracowanie może być postrzegane, z jednej strony, jako kontynuacja wcześniejszych badań dotyczących problematyki udziału prokuratora w procesach z zakresu prawa rodzinnego, a z drugiej – jako wypełnienie pewnej luki.

Opracowanie ma charakter badawczy. Przedmiotem badania są sprawy z zakresu pochodzenia dziecka, w których uczestniczył prokurator. Celem opracowania jest prezentacja wyników przedmiotowych badań w obszarze udziału prokuratora w tych sprawach z uwzględnieniem obydwu form udziału prokuratora w procesie cywilnym – wytoczenia powództwa oraz przystąpienia do toczącego się postępowania.

Zasadnicze rozważania o charakterze empirycznym poprzedzone zostały rozważaniami teoretycznymi dotyczącymi podstaw prawnych udziału prokuratora w analizowanych sprawach. Rozważania te nie mają wyczerpującego charakteru. Pełnią raczej funkcję pewnego koniecznego wprowadzenia do zasadniczej badawczej części opracowania i wniosków wynikających z przedstawianych wyników badań.

2. Podstawy prawne udziału prokuratora w procesie cywilnym

2.1. Artykuł 7 Kodeksu postępowania cywilnego jako podstawa udziału prokuratora w procesie

Podstawę prawną udziału prokuratora w procesie cywilnym, w postaci zarówno wytoczenia powództwa, jak i przystąpienia do toczącego się postępowania, stanowi w obowiązującym stanie prawnym art. 7 Kodeksu postępowania cywilnego⁵. Zgodnie z treścią tego przepisu prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej

¹ Por. np. E. Holewińska-Łapińska, *Sprawy o zaprzeczenie ojcostwa*, Warszawa 2020.

² E. Holewińska-Łapińska, *Powództwo prokuratora o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o unieważnienie uznania dziecka*, Warszawa 2005.

³ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.) – dalej k.r.o.

⁴ M. Kosek, *Powództwo prokuratora w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego*, Warszawa 2016.

⁵ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.) – dalej k.p.c.

sprawie, a także wziąć udział w każdym toczącym się postępowaniu, jeżeli uzna, że wymaga tego „ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego”⁶. Omawiany przepis znajduje się w części zawierającej przepisy ogólne, co wskazuje, że mamy do czynienia z pewną normą programową. Odnieść ją należy do całości problematyki regulowanej przepisami Kodeksu postępowania cywilnego – postępowań cywilnych w każdym trybie (procesowy i nieprocesowy) i rodzaju (postępowania zwykłe i odrębne).

Ogólna norma zawarta w przepisie art. 7 k.p.c. upoważniająca prokuratora do wytaczania powództw cywilnych doznaje istotnego przedmiotowego ograniczenia. Wprowadza je zd. 2 wspomnianego art. 7 k.p.c. W odniesieniu do spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytoczyć powództwo tylko wówczas i tylko w takim zakresie przedmiotowym, w jakim upoważniają go do tego przepisy prawa materialnego.

Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego uprawniają prokuratora do wystąpienia z powództwem w następujących sprawach o charakterze niemajątkowym: unieważnienia małżeństwa, jego istnienia lub nieistnienia (art. 22), ustalenia lub zaprzeczenia macierzyństwa (art. 61¹⁶), ustalenia i zaprzeczenia ojcostwa oraz ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 86), a także rozwiązywania przysposobienia (art. 127).

Podkreślić należy, że opisane wyżej ograniczenie uprawnień prokuratora do wszczynania postępowania cywilnego w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego odnosi się wyłącznie do postępowania procesowego. Podobnymi ograniczeniami przedmiotowymi nie jest objęte postępowanie nieprocesowe⁷. Prokurator jest zatem uprawniony do składania wniosków inicjujących postępowanie nieprocesowe, także w zakresie spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego⁸.

Analizując art. 7 k.p.c., należy także podkreślić, że wprowadza on dwie formy udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym. Poza wytoczeniem powództwa wspomniany przepis uprawnia prokuratora do włączenia się do toczącego się postępowania. Sposób regulacji tej formy udziału prokuratora w postępowaniu jest podobny jak w przypadku wytoczenia powództwa, z jedną istotną różnicą. Możliwość przystąpienia do toczącego się postępowania uwarunkowana została

⁶ W pierwotnym brzmieniu wspomnianego przepisu art. 7 k.p.c. ocena zasadności udziału w postępowaniu cywilnym, dokonywana przez prokuratora, uwarunkowana była również „ochroną własności społecznej”. Zmiana polegająca na rezygnacji z przesłanki ochrony własności społecznej spowodowana została uchYLENIEM przepisów o własności społecznej, dokonany ustawą z 13.07.1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1990 r. Nr 55, poz. 318; zob. art. 1 pkt 2 tej ustawy). Szerzej na ten temat por. M. Kosek, *Powództwo...*, s. 56 i n.

⁷ Por. postanowienie Sądu Najwyższego (dalej SN) z 9.10.2009 r., IV CSK 210/09, OSNC 2010/4, poz. 59. Prokurator uprawniony jest do składania stosownych wniosków także wówczas, gdy przepisy poszczególnych ustaw nie wymieniają go jako podmiotu legitymowanego do wszczęcia postępowania, np. art. 46 ust. 4 ustawy z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 917) oraz art. 34 ust. 4 ustawy z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 2151 ze zm.). Szerzej na ten temat por.: postanowienie SN z 5.09.2008 r., III CSK 178/08, OSNC 2009/9, poz. 129; postanowienie SN z 9.10.2009 r., IV CSK 210/09, OSNC 2010/4, poz. 59.

⁸ Por. J. Ignatowicz, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piąkowski, Warszawa 1985, s. 120.

wystąpieniem tych samych przesłanek, przy czym nie obejmuje tej formy udziału prokuratora ograniczenie odnoszące się do spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego. Prokurator może zatem przystąpić do każdej sprawy z zakresu prawa rodzinnego, także o charakterze niemajątkowym, w tym np. do sprawy rozwodowej⁹.

Wspomniana norma ogólna wynikająca z art. 7 k.p.c. w zakresie udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym w obu ustawowych formach znajduje uszczegółowienie w licznych przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, szczególnie w art. 55–60 k.p.c. Szczegółowe omawianie tych przepisów wykraczałoby poza ramy niniejszego opracowania. Kilka uwag należy jednak poświęcić przepisowi art. 59 k.p.c., ze względu na jego znaczenie w praktyce sądowej, w tym także w odniesieniu do spraw stanowiących przedmiot badań, których wyniki prezentowane są w niniejszym artykule.

Zgodnie z treścią wspomnianego przepisu sąd zawiadamia prokuratora o każdej sprawie, w której uzna jego udział za potrzebny. Nie budzi wątpliwości w doktrynie obowiązek sądu wynikający z tego przepisu oraz jego autonomia w podejmowaniu decyzji o powiadomieniu prokuratora. Kluczowy problem, stanowiący przedmiot sporu w doktrynie, wyraża się w pytaniu, czy zawiadomienie sądu jest wiążące dla prokuratora. Zdania są podzielone, przy czym większość autorów wydaje się skłaniać ku pogładowi, że zawiadomienie sądu na podstawie art. 59 k.p.c. nie generuje po stronie prokuratora obowiązku włączenia się do postępowania¹⁰. Wątpliwości pozostają, a mają je także sami zainteresowani (prokuratorzy), o czym świadczą wyniki badań, prowadzonych wśród nich z wykorzystaniem metody indywidualnych wywiadów pogłębionych¹¹.

Przywoływany wielokrotnie przepis art. 7 k.p.c. nie tylko stanowi generalną podstawę prawną umożliwiającą wytoczenie powództwa przez prokuratora w procesie cywilnym, ale również wymienia ustawowe przesłanki warunkujące jego wytoczenie. Są nimi: ochrona praworządności, praw obywateli oraz interesu społecznego¹². Ocena występowania tych przesłanek w każdym poszczególnym przypadku, w tym zwłaszcza dopuszczalności kontroli sądu, przeszła pewną ewolucję. W toku prac nad Kodeksem postępowania cywilnego przyjęto jako zasadę swobodę prokuratora w ocenie przesłanek wytoczenia powództwa cywilnego. *Expressis verbis* wynika ona z § 353 ust. 2 zd. 1 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury z 7.04.2016 r., zgodnie z którym „Prokurator samodzielnie ocenia przesłanki określone w art. 7 k.p.c., uzasadniające żądanie wszczęcia postępowania cywilnego lub zgłoszenie

⁹ Szerzej na ten temat por. np. Z. Zawadzka, *Formy udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym*, „Prokuratura i Prawo” 2009/10, s. 85 i n.

¹⁰ Por. J. Misztal-Konecka, *Wzięcie udziału przez prokuratora w postępowaniu cywilnym jako gwarancja zapewnienia efektywności ochrony prawnej*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II” 2017/60(3), s. 27 i n.

¹¹ Szerzej por. M. Kosek, *Powództwo...*, s. 128 i n.

¹² Szerzej na ten temat por. M. Kosek, *Powództwo...*, s. 87 i n.; por. także J. Misztal-Konecka, *Wzięcie...*, s. 24 i n.

w nim udziału”¹³. Odmienne kształtuje się sytuacja prokuratora w odniesieniu do swobody oceny przesłanek z art. 86 k.r.o.

2.2. Artykuł 86 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jako podstawa powództwa prokuratora

Przepis art. 86 k.r.o w pierwotnym brzmieniu nie zawierał żadnych wskazówek co do przesłanek warunkujących możliwość wytoczenia przez prokuratora przedmiotowego powództwa. Analiza pozostałych unormowań Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczących legitymacji prokuratora do wytoczenia powództwa w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego w ich pierwotnym brzmieniu prowadzi do wniosku, że ustawodawca, uchwalając Kodeks rodzinny i opiekuńczy, przyjął taką zasadę w odniesieniu do wszystkich wymienionych powództw prokuratora. Zasadność wytoczenia wspomnianych powództw w poszczególnym stanie faktycznym była zatem przez prokuratora oceniana na podstawie przesłanek z art. 7 k.p.c.

Sytuacja ta uległa w pewnym zakresie zmianie z chwilą wejścia w życie nowelizacji z 6.11.2008 r.¹⁴ Zmiany wprowadzone tą ustawą polegały m.in. na wskazaniu przesłanek, od których zaistnienia uwarunkowane zostało powództwo prokuratora, aczkolwiek zmiany te nie objęły wszystkich wspomnianych wyżej powództw. W sprawach objętych przepisem art. 22 oraz 127 k.r.o. ustawodawca nie dokonał zmian. Należy zatem przyjąć, że w przypadkach tych – wytoczenia powództwa o unieważnienie małżeństwa, ustalenie jego istnienia lub nieistnienia oraz wytoczenia powództwa o rozwiązanie przysposobienia – prokurator korzysta z przesłanek określonych w art. 7 k.p.c.

Uprawnienie prokuratora do wytoczenia powództwa w sprawach filiacyjnych zostało w powyższej nowelizacji bardziej szczegółowo uregulowane¹⁵. Po pierwsze, przepis art. 86 k.r.o. ograniczono do powództw dotyczących ojcostwa, wprowadzając w kompleksie przepisów dotyczących ustalenia i zaprzeczenia macierzyństwa odrębne uregulowanie przedmiotowego powództwa prokuratora (art. 61¹⁶ k.r.o.). Po drugie, ustawodawca, wyposażając prokuratora we wspomniane uprawnienie o charakterze materialnoprawnym, określił także jego przesłanki. Wytoczenie przez prokuratora powództwa o ustalenie i zaprzeczenie macierzyństwa (art. 61¹⁶ k.r.o.) oraz ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa, a także powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 86 k.r.o.) jest dopuszczalne, zgodnie ze zmianami ustalonymi nowelizacją z 6.11.2008 r., tylko wtedy, gdy wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego. Wytoczenie przedmiotowego powództwa jest niedopuszczalne po śmierci dziecka, przy czym, jak wynika z treści przepisu art. 86 k.r.o., jeżeli uzna-

¹³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (tekst jedn.: Dz.U. z 2025 r. poz. 753).

¹⁴ Ustawa z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. Nr 220, poz. 1431).

¹⁵ Szerzej por.: M. Domański, [w:] *Komentarz Prawa Prywatnego*, t. 5, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, s. 1156–1174; H. Witczak, A. Kawałko, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2021, s. 840–849.

nie ojcostwa nastąpiło po śmierci dziecka, prokurator może wytoczyć powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania.

Istotne znaczenie dla praktyki sądowej w zakresie omawianych spraw z art. 86 k.r.o. ma wyrok Sądu Najwyższego z 6.12.2019 r.¹⁶ W uzasadnieniu tego wyroku SN wypowiedział pogląd, zgodnie z którym ocena występowania przytoczonych w art. 86 k.r.o. materialnoprawnych przesłanek powództwa o ustalenie pochodzenia dziecka „nie jest pozostawiona swobodnej ocenie prokuratora, w tym znaczeniu, że ich wykazanie przez prokuratora podlega w pierwszej kolejności ocenie i weryfikacji przez sąd w okolicznościach każdego indywidualnie rozpatrywanego przypadku”. Sąd Najwyższy zwrócił także uwagę, że ustawodawca nie tylko nie powtórzył w art. 86 k.r.o. zawartego w art. 7 k.p.c. sformułowania o własnej ocenie prokuratora przesłanek wytoczenia powództwa, ale w art. 22 i 127 k.r.o. nie zamieścił także dodatkowych przesłanek w postaci dobra dziecka lub ochrony interesu społecznego. Świadczy to o celowym zawężeniu zakresu uprawnienia prokuratora do kwestionowania pochodzenia dziecka i wyrażeniu stanowiska o potrzebie sądowej kontroli celowości wytoczenia przez prokuratora powództwa.

Należy także zwrócić uwagę na inne stwierdzenie, zawarte w uzasadnieniu omawianego wyroku. Otóż, zdaniem Sądu Najwyższego, w orzecznictwie „od lat podnosi się znaczenie ochrony dobra dziecka w sprawach o ustalenie jego pochodzenia”, a ponadto zwraca uwagę na „konieczność wnikliwego rozstrzygania przez sądy rodzinne możliwych kolizji między prawami osób zainteresowanych w sposób najpełniej realizujący interesy dziecka. Także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka podkreśla się istotne znaczenie pewności prawnej, stabilności, bezpieczeństwa i ostateczności w stosunkach rodzinnych, zaś w określonych sytuacjach dobro dziecka, jego interes ma charakter nadrzędny wobec interesu rodziców, co odnosi się także do obiektywnego stanu biologicznego, tak zwanej «prawdy biologicznej»”¹⁷.

3. Udział prokuratora w sprawach filiacyjnych – analiza wyników badań

3.1. Uwagi wprowadzające

Przedmiot badań obejmował sprawy z zakresu prawa filiacyjnego, zakończone prawomocnym rozstrzygnięciem sądu, w których sąd powiadomił prokuratora o rozpoznaniu sprawy. W ramach realizacji przedmiotowego projektu badawczego do Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości wpłynęło 156 akt spraw sądowych ze

¹⁶ Wyrok SN z 6.12.2019 r., V CSK 471/18, OSNC 2020/7–8, poz. 67.

¹⁷ Wyrok SN z 6.12.2019 r., V CSK 471/18, OSNC 2020/7–8, poz. 67. Por. decyzje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPC): z 17.10.2017 r., skarga nr 54056/15, Kordek przeciwko Polsce, LEX nr 2394079; z 7.03.2017 r., skarga nr 15005/11, Koch przeciwko Polsce, LEX nr 2259755; z 26.03.2019 r., skarga nr 48493/11, Bąkowski przeciwko Polsce, LEX nr 2646234. Por. też wyroki ETPC: z 31.05.2018 r., skarga nr 28475/14, Bagniewski przeciwko Polsce, LEX nr 2496212; z 18.02.2014 r., skarga nr 28609/08, A.L. przeciwko Polsce, LEX nr 1424776.

wskazanego zakresu przedmiotowego, z 27 sądów rejonowych (wydziałów rodzinnych i nieletnich)¹⁸. Wśród nadesłanych akt znalazły się następujące rodzaje spraw z zakresu prawa filiacyjnego: 78 spraw o zaprzeczenie ojcostwa, 49 spraw o ustalenie ojcostwa, 25 spraw o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, 1 sprawa o ustalenie macierzyństwa, 1 sprawa o zaprzeczenie macierzyństwa, 1 sprawa o unieważnienie uznania dziecka oraz 1 sprawa „o zaprzeczenie i ustalenie ojcostwa”. Wstępna analiza nadesłanych akt wykazała, że w 22 sprawach nie brał udziału prokurator, ponieważ nie został on przez sąd powiadomiony o wszczęciu postępowania. Dlatego sprawy te (tj. 19 spraw o ustalenie ojcostwa, 1 sprawa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz 2 sprawy dotyczące ustalenia i zaprzeczenia macierzyństwa) nie były przedmiotem dalszej analizy w toku badań¹⁹. Szczegółowej analizie poddano zatem 134 akta spraw, w tym: 78 spraw o zaprzeczenie ojcostwa, 31 spraw o ustalenie ojcostwa, 24 sprawy o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz 1 sprawa o unieważnienie uznania dziecka²⁰.

3.2. Sprawy o ustalenie ojcostwa

3.2.1. Ogólna charakterystyka badanych spraw

Jak wyżej wspomniano, badaniem objęto 31 spraw z zakresu ustalenia ojcostwa. W ponad połowie tych spraw (17 na 31, co stanowi 54,8% tej kategorii spraw) powodem była matka dziecka. W 8 sprawach (co stanowi 25,8%) powodem był prokurator. W pozostałych 6 sprawach powództwo wytaczali: ojciec dziecka (3 sprawy) oraz

¹⁸ Chodzi o następujące sądy rejonowe: Sąd Rejonowy (dalej SR) w Białej Podlaskiej, SR w Braniewie, SR w Chełmie, SR w Chrzanowie, SR w Elblągu, SR Gdańsk-Południe w Gdańsku, SR w Gorzowie Wielkopolskim, SR w Grodzisku Mazowieckim, SR w Inowrocławiu, SR w Jasle, SR w Kaliszu, SR w Kielcach, SR dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie, SR dla Krakowa-Nowej Huty w Krakowie, SR w Koninie, SR w Końskich, SR w Łęborgu, SR w Legionowie, SR Lublin-Wschód w Lublinie z siedzibą w Świdniku, SR dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi, SR w Mińsku Mazowieckim, SR w Nowym Dworze Mazowieckim, SR w Ostródzie, SR w Pińczowie, SR Poznań-Stare Miasto w Poznaniu, SR Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu, SR w Radomiu.

¹⁹ W odniesieniu do wspomnianych 22 spraw, w których sąd nie uznał za stosowne poinformowania prokuratora, wydaje się, że przynajmniej w odniesieniu do 2 z tych spraw udział prokuratora w procesie byłby pożądany. Obie sprawy dotyczyły ustalenia ojcostwa. W pierwszej z nich sąd dokonał w wyroku ustalającym ojcostwo rozdzielenia rodzeństwa, powołując się na zeznania matki, która twierdziła, że takiego rozstrzygnięcia chcą same dzieci. W drugiej z tych spraw oboje rodzice dziecka byli jeszcze w wieku szkolnym, powództwo wytoczył przedstawiciel ustawowy małoletniej matki. Także w tej sprawie udział prokuratora stanowiłby pełniejszą gwarancję ochrony dobra dziecka, zwłaszcza w zakresie ewentualnej ingerencji sądu we władzę rodzicielską ojca (na podstawie art. 93 § 2 k.r.o.), w momencie orzekania już pełnoletniego, oraz alimentów na rzecz dziecka.

²⁰ Do przedmiotowych badań nie zakwalifikowano także akt sprawy „o zaprzeczenie i ustalenie ojcostwa” (tak sprawę tę określił sąd w postanowieniu o rozpoznaniu sprawy), pomimo poinformowania prokuratora, który jednak nie wziął udziału w postępowaniu. Warto nadmienić, że w sprawie tej sąd połączył w jedno dwa odrębne postępowania – o zaprzeczenie ojcostwa oraz o ustalenie ojcostwa. W treści wyroku sąd w pierwszym punkcie orzekł o zaprzeczeniu ojcostwa byłego męża powódki, by w pkt 2 ustalić ojcostwo jej konkubenta (również powoda w toku tego procesu). Rozstrzygnięcie nie było przedmiotem zaskarżenia, zatem wyrok się uprawomocnił. Można jedynie spekulować, że być może udział prokuratora pomógłby sądowi w poprawnej ocenie przedłożonej sprawy i prawidłowym jej rozpoznaniu, tj. rozpoznaniu sprawy o zaprzeczenie ojcostwa i pouczeniu stron o możliwości wytoczenia powództwa o ustalenie ojcostwa, po uprzednim uprawomocnieniu się wyroku w sprawie o zaprzeczenie ojcostwa.

pełnoletnie dziecko (3 sprawy). W 17 sprawach strony nie posiadały pełnomocnika, w pozostałych 14 sprawach pełnomocnik został ustanowiony, przy czym w 5 sprawach tylko po stronie pozwanej, w 4 sprawach tylko po stronie powodowej, w 5 sprawach po obu stronach.

Poza zasadniczym żądaniem w pozwach sformułowane zostały także liczne dodatkowe żądania. Ich wykaz przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Wnioski (dodatkowe żądania) zawarte w pozwach w badanych sprawach o ustalenie ojcostwa

Lp.	Treść wniosku (dodatkowego żądania)	Liczba wniosków*
1.	Zasądzenie alimentów na rzecz dziecka	12
2.	Zasądzenie na rzecz matki dziecka określonej kwoty tytułem zwrotu kosztów związanych z ciążą i porodem	5
3.	Orzeczenie o władzy rodzicielskiej	15
	a) pozbawienie władzy rodzicielskiej matki	1
	b) pozbawienie władzy rodzicielskiej ojca	10
	c) ograniczenie władzy rodzicielskiej ojcu	3
	d) ograniczenie władzy rodzicielskiej matce	1
4.	Ustalenie miejsca pobytu dziecka przy matce	1
5.	Nadanie dziecku nazwiska ojca	6
6.	Nienadawanie dziecku nazwiska ojca	5
7.	Nadanie dziecku nazwiska dwuczłonowego	2
8.	Zabezpieczenie powództwa w części dotyczącej alimentów (zasądzenie określonej kwoty na czas trwania procesu)	3
9.	Nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności w części dotyczącej alimentów	6
10.	Dopuszczenie dowodu z badań DNA	10
11.	Dopuszczenie dowodu z zeznań świadków	12
12.	Dopuszczenie dowodu z dokumentów	5
13.	Zasądzenie od pozwanego kosztów procesu	10
14.	Rozpoznanie sprawy pod nieobecność pozwanego lub powoda	6
15.	Wydanie wyroku zaocznego w przypadku zaistnienia przesłanek z art. 339 k.p.c.	1

* Wyniki nie sumują się do 100, ponieważ w pozwach zawarto więcej niż jeden wniosek.

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli, najczęściej formułowanym wnioskiem w pozwach było żądanie zasądzenia alimentów na rzecz dziecka, pozbawienia władzy rodzicielskiej ojca oraz obciążenia pozwanego kosztami procesu. Liczba i treść tych dodatkowych żądań wynikała z okoliczności faktycznych, najczęściej występujących w badanych sprawach, tzn. wytoczenia powództwa przez matkę dziecka przeciwko domniemanemu

ojcu, z którym matka dziecka nie tworzyła stałego związku i który nie interesował się ani matką dziecka, ani samym dzieckiem oraz na dziecko niełożył. Konsekwencją opisanego stanu faktycznego było także żądanie nienadawania dziecku nazwiska ojca, rzadziej – wniosek o nadanie dziecku nazwiska dwuczłonowego.

Stosunkowo często, jak wynika z tabeli 1, pojawiał się w pozwach wniosek o rozpoznanie sprawy pod nieobecność jednej ze stron. W 3 sprawach dotyczył on powoda i w 3 sprawach – pozwanego. W odniesieniu do wniosku o ustalenie miejsca pobytu dziecka przy matce sąd poinformował powódkę, że przedmiotowy wniosek nie może zostać rozpatrzony przed ustaleniem ojcostwa. Strona cofnęła wspomniany wniosek w odrębnym piśmie do sądu.

Z wniosków dowodowych zawartych w pozwach przeważał wniosek o przesłuchanie świadków oraz o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z badań DNA. W 2 sprawach wniosek ten miał postać warunkową. Powód wnioskował o jego przeprowadzenie jedynie „w przypadku kwestionowania przez pozwanego swego ojcostwa w stosunku do dziecka”.

Analiza badanych akt o ustalenie ojcostwa wskazuje na dość częstą praktykę sądu polegającą na wezwaniu powoda do uzupełnienia braków formalnych pozwu. Miało to miejsce w większości badanych spraw, w tym także w sprawach, w których strona była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, a w 1 przypadku także w sprawie, w której powodem był prokurator. Braki formalne obejmowały najczęściej: brak stosownej liczby kopii, brak zupełnego odpisu aktu urodzenia dziecka, brak adresu strony pozwanej, wadliwe pełnomocnictwo.

W 19 badanych sprawach (co stanowi 61,3% tej kategorii badanych spraw) pozwany złożył odpowiedź na pozew, a w 7 spośród nich uznał powództwo. W 12 sprawach pozwany nie złożył odpowiedzi na pozew.

Poniżej, w tabeli 2, przedstawiono dowody przeprowadzone w badanych sprawach.

Tabela 2. Rodzaje dowodów przeprowadzonych w badanych sprawach o ustalenie ojcostwa

Lp.	Rodzaj dowodu	Liczba
1.	Zeznania stron	27
2.	Zeznania świadków	17
3.	Dowód z dokumentu	10
4.	Dowód z akt innej sprawy sądowej	2
5.	Wywiad środowiskowy	1
6.	Dowód z badań DNA	15
7.	Dowód z badań antropologicznych	1
8.	Dowód z grupowego badania krwi	–
Ogólna liczba spraw*		31

* Liczby nie sumują się do 100, ponieważ sąd w każdej z badanych spraw przeprowadził więcej niż jeden dowód.
Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z powyższej tabeli, najczęściej sąd przeprowadzał dowód z przesłuchania stron (przynajmniej jednej). Warto także wspomnieć w odniesieniu do tego środka dowodowego, że w 12 sprawach sąd skorzystał z art. 212 k.p.c., tj. z informacyjnego wysłuchania stron. Odbywało się ono zwykle na pierwszym posiedzeniu sądu (o ile strony były obecne) i obejmowało ustalenie okoliczności stanu faktycznego sprawy oraz stanowiska strony wyrażonego w pozwie i odpowiedzi na pozew (o ile została ona wniesiona). Praktykę tę należy ocenić pozytywnie. Pomaga ona sądowi w dalszym procedowaniu sprawy i wyborze środków dowodowych.

W 17 sprawach sąd przeprowadził dowód z zeznań świadków. Były to najczęściej osoby spokrewnione ze stroną postępowania (matka, siostra lub brat). W 3 sprawach świadkami byli koledzy pozwanego, a w 2 sprawach – rodzice zastępczy dziecka.

Spośród tzw. dowodów biologicznych sąd najczęściej (tj. w 15 spośród 31 badanych spraw) przeprowadził dowód z badań DNA. Na pierwszy rzut oka może dziwić, że jedynie w połowie badanych spraw sąd przeprowadził ten dowód. Wynika to po pierwsze z tego, że w części spraw, według oceny sądu, przeprowadzenie wspomnianego dowodu nie było niezbędne, bowiem pozwany uznał powództwo, a okoliczności sprawy i samo uznanie nie budziły wątpliwości sądu. Po drugie w 3 sprawach sąd zlecił przeprowadzenie dowodu z badań DNA, ale ostatecznie dowodu tego nie udało się przeprowadzić z powodu niezgłoszenia się jednej ze stron do badań.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 2, w jednej z badanych spraw sąd dopuścił dowód z badań antropologicznych. Przyczyną tego był brak możliwości przeprowadzenia dowodu z badań DNA, gdyż nie udało się ustalić aktualnego adresu zamieszkania pozwanego. Ponadto powódka w uzasadnieniu pozwu wniosowała o przesłuchanie tylko jednego świadka (swej matki), co według sądu nie stanowiło wystarczającej podstawy wydania wyroku ustalającego ojcostwo.

W zdecydowanej większości badanych spraw (29) sąd ustalił ojcostwo. W 1 sprawie zapadł wyrok oddalający powództwo, w 1 sprawie także nastąpiło cofnięcie pozwu, w wyniku czego sąd umorzył postępowanie.

Prawie w połowie spraw (tj. w 15 z 31 zbadanych spraw) rozstrzygnięcie zapadło na pierwszym posiedzeniu sądu. W 6 sprawach były to 2 posiedzenia, w 5 sprawach – 3 posiedzenia. Po 2 sprawy wymagały odpowiednio 4 i 5 posiedzeń. W 1 sprawie natomiast rozstrzygnięcie wymagało 6 posiedzeń sądu.

3.2.2. Udział prokuratora w badanych sprawach

3.2.2.1. Wytoczenie powództwa o ustalenie ojcostwa

Jak wspomniano w części dotyczącej ogólnej charakterystyki badanych spraw o ustalenie ojcostwa, prokurator wytoczył powództwo w 8 sprawach (25,8%). We wszystkich tych sprawach w pozwach jako podstawę prawną podano dwa artykuły – art. 7 k.p.c. i art. 86 k.r.o. Dodatkowo w 4 pozwach powołano się także na następujące przepisy: art. 84 § 1, art. 93 § 2, art. 111, art. 133 § 1 i art. 141 § 1 k.r.o. Wynikało to z treści żądań sformułowanych w pozwie. Poza zasadniczym żądaniem ustalenia ojcostwa

prokuratorzy domagali się także m.in. ustalenia obowiązku alimentacyjnego na rzecz dziecka oraz ograniczenia władzy rodzicielskiej pozwanemu.

Pozwy w badanych sprawach koncentrowały się na opisie i analizie stanu faktycznego. W większości z nich brakowało jakichkolwiek rozważań o charakterze teoretycznym, w tym wykładni przepisów stanowiących podstawę prawną pozwu w kontekście stanu faktycznego sprawy. W 2 pozwach²¹ znajdowało się jedno zdanie stanowiące podsumowanie rozważań zawartych w pozwie i uzasadnienie wytoczenia powództwa: „Konieczne jest uregulowanie sytuacji dziecka zgodnie ze stanem faktycznym”. Analiza treści pozwu wskazuje, że w obu sprawach sformułowanie o konieczności uregulowania sytuacji prawnej dziecka „zgodnie ze stanem faktycznym” oznaczało ustalenie ojcostwa prawnego zgodnie z prawdą biologiczną.

W jednej z badanych spraw w uzasadnieniu pozwu znajduje się szersza wypowiedź na temat podstawy prawnej, w której prokurator odwołuje się do przesłanek wytoczenia powództwa. Po opisie stanu faktycznego stwierdza: „W związku z powyższym, kierując się dobrem małoletniego oraz mając na uwadze interes społeczny i konieczność uregulowania ojcostwa małoletniej (...), zasadnym jest wytoczenie niniejszego powództwa”²². Analiza stanu faktycznego sprawy wskazuje, że dobro dziecka wyraża się w tym przypadku w konieczności ustalenia ojcostwa po śmierci matki dziecka. Prokurator, jak sam zaznacza w pozwie, „działa na rzecz małoletniej”.

W każdym z omawianych pozwów sformułowano liczne wnioski. Ich treść i liczbę ilustruje poniższa tabela.

Tabela 3. Treść wniosków prokuratora sformułowanych w pozwie o ustalenie ojcostwa w badanych sprawach

Lp.	Treść wniosku	Liczba wniosków*	%
1.	Dopuszczenie dowodu z przesłuchania świadków	8	100,0
2.	Dopuszczenie dowodu z dokumentu	8	100,0
3.	Dopuszczenie dowodu z badań DNA	5	62,5
4.	Zasądzenie alimentów na rzecz dziecka	3	37,5
5.	Nadanie dziecku nazwiska ojca	1	12,5
6.	Nadanie dziecku nazwiska dwuczłonowego	2	25,0
7.	Ograniczenie władzy rodzicielskiej ojcu	1	12,5
8.	Nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności w części dotyczącej alimentów na rzecz dziecka	1	12,5
9.	Obciążenie pozwanego kosztami procesu	1	12,5
10.	Rozpoznanie sprawy pod nieobecność powoda	4	50,0
11.	Udzielenie zabezpieczenia w postaci zobowiązania pozwanego do uiszczania na rzecz dziecka określonej kwoty na czas trwania procesu	1	12,5

* Wyniki nie sumują się do 100, ponieważ w pozwach zawarto więcej niż jeden wniosek (dodatkowe żądanie).

Źródło: opracowanie własne.

²¹ Sprawy nr 28 i 134.

²² Sprawa nr 135, k. 5.

Jak wynika z powyższej tabeli, we wszystkich analizowanych pozwach występowały 2 wnioski – o dopuszczenie dowodu z przesłuchania świadków oraz dopuszczenie dowodu z dokumentu. Wniosek o przesłuchanie świadka dotyczył najczęściej pozwanego (6 spraw) oraz matki dziecka (7 spraw). W 2 sprawach wniosek ten dotyczył także opiekunów prawnych dziecka oraz brata matki dziecka.

Dowód z dokumentu obejmował najczęściej odpis aktu urodzenia, niekiedy aktu zgonu, akta innej sprawy sądowej (cywilnej lub karnej), protokoły przesłuchań świadków w ramach postępowania przed prokuratorem poprzedzającego wytoczenie powództwa, opinie biegłych z zakresu badań DNA, a także inne dokumenty, w tym zgromadzoną przez stronę dokumentację fotograficzną czy wiadomości sms.

Godne dostrzeżenia jest w tym kontekście podejście prokuratorów do dokumentacji zgromadzonej w toku postępowania przed prokuratorem. Chodzi zwłaszcza o protokoły przesłuchania świadków. W świetle wyników badań zarysowała się tu dwojaka praktyka. Część prokuratorów dołączała do pozwu w formie załącznika odpis protokołów przesłuchań świadków, część z kolei jedynie omawiała te zeznania w uzasadnieniu pozwu, nie załączając ich odpisu (lub kopii) jako załącznika. W większości badanych spraw z powództwa prokuratora (6 spraw) odpis protokołu przesłuchań stanowił załącznik do pozwu. W 2 sprawach o przesłuchaniu świadków jedynie wspomniano w treści protokołu. Oczywiście prokurator nie jest zobligowany do dołączania odpisów protokołu z przesłuchania świadka w formie załącznika do pozwu. Brak tego dokumentu uniemożliwia jednak przeprowadzenie z niego dowodu na rozprawie, co może być istotne zwłaszcza w sytuacji, gdy ów świadek zmarł po wytoczeniu powództwa, a przed wyznaczeniem terminu rozprawy.

W 5 sprawach prokuratorzy wnosili o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z badań DNA. W 1 przypadku prokurator wniósł o przeprowadzenie tego dowodu w pierwszej kolejności, przed terminem rozprawy. We wszystkich tych sprawach sąd uwzględnił przedmiotowy wniosek prokuratora. W 1 z badanych spraw prokurator wniósł o przeprowadzenie dowodu z badań DNA nie w pozwie, ale w czasie rozprawy. Sąd oddalił przedmiotowy wniosek, argumentując, że nie jest w sprawie niezbędny.

Omawiane wyniki badań uwidaczniają także, że w 4 sprawach prokurator wniósł o rozpoznanie sprawy pod nieobecność powoda na rozprawie. Analiza protokołów z rozpraw wskazuje, że w 3 spośród tych spraw prokurator nie uczestniczył w rozprawie w toku całego postępowania w sprawie. W sprawach tych odbyło się 2–7 posiedzeń sądu²³. Szczególnie wymowna jest sprawa z 7 posiedzeniami – pierwsze w lipcu 2021 r., a ostatnie w lipcu 2022 r. Sąd informował prokuratora o terminie rozprawy przed każdym posiedzeniem²⁴. Po trzykrotnym niestawieniu się matki dziecka na zleczone badania genetyczne sąd zwrócił się z pismem do prokuratora o podanie w ciągu 3 dni pod rygorem przyjęcia cofnięcia pozwu i umorzenia postępowania,

²³ Sprawa nr 9.

²⁴ Szczególnie trudna była w tej sprawie sytuacja dziecka. Matka została pozbawiona władzy rodzicielskiej, a dziecko (dziewczynka w wieku 2 lat) przebywała już w trzeciej rodzinie zastępczej. Domniemany ojciec przebywał w zakładzie karnym. W odpowiedzi na pozew kwestionował swe ojcostwo, podnosząc zarzut *plurium concubentium*.

czy podtrzymuje powództwo złożone w sprawie²⁵. Prokurator powiadomił sąd, że podtrzymuje pozew o ustalenie ojcostwa i o alimenty, przy czym potrzebował na udzielenie tej informacji 4 tygodni²⁶. Zarówno wspomniane pismo sądu, jak i postawa prokuratora nie najlepiej świadczą o praktyce realizacji zasady dobra dziecka. Sąd ostatecznie odstąpił od zamiaru umorzenia postępowania. Wykazał się cierpliwością i determinacją w dalszym toku postępowania, dzięki czemu udało się przeprowadzić dowód z badań DNA potwierdzający ojcostwo pozwanego mężczyzny. Wydaje się, że większe zaangażowanie prokuratury w proces i większy stopień współpracy z sądem wpłynęłyby pozytywnie na przebieg i czas trwania procesu.

W 5 spośród badanych spraw prokurator uczestniczył w rozprawie. Udział ten nie ograniczał się wyłącznie do podtrzymania żądania pozwu, ale także aktywnego udziału w przesłuchaniu świadków. Udział ten, poza omówionym wyżej przypadkiem, ocenić należy pozytywnie.

We wszystkich sprawach, w których podmiotem inicjującym proces był prokurator, sąd orzekł zgodnie z żądaniem pozwu, tj. wydał wyrok w przedmiocie ustalenia ojcostwa.

3.2.2.2. Przystąpienie prokuratora do toczącego się postępowania

Omawiana forma udziału prokuratora w procesie cywilnym miała miejsce w 23 badanych sprawach (co stanowi 74,2% ogółu badanych spraw z zakresu ustalenia ojcostwa). Informację o toczącej się sprawie przekazywał prokuratorowi sąd. Przedmiotowe pismo sądu miało zazwyczaj czysto informacyjny charakter. W części spraw zawierało ono dopisek w postaci: „stawiennictwo nieobowiązkowe”. W 1 sprawie²⁷ w omawianym piśmie sąd zawarł sformułowanie „stawiennictwo obowiązkowe”.

W poniższej tabeli przedstawiono wyniki badań dotyczące tego, na jakim etapie sąd powiadomił prokuraturę o toczącym się postępowaniu.

Tabela 4. Sposób informowania prokuratora przez sąd o toczącej się sprawie o ustalenie ojcostwa

Lp.	Etap postępowania	Liczba spraw	%
1.	Po wpłynięciu pozwu	6	26,0
2.	Po wyznaczeniu terminu rozprawy	12	52,1
3.	Po odroczeniu rozprawy (przed kolejnym posiedzeniem sądu)	3	12,0
4.	Brak danych	2	8,7
Ogólna liczba spraw		23	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

W świetle przedstawionych wyników badań stwierdzić należy, że najczęściej prokurator jest informowany o toczącej się przed sądem sprawie o ustalenie ojcos-

²⁵ Sprawa nr 9, k. 142.

²⁶ Sprawa nr 9, k. 168.

²⁷ Sprawa nr 71, k. 51.

twą po wyznaczeniu terminu rozprawy. Rzadziej (w 6 sprawach) miało to miejsce po przyjęciu pozwu. W wyjątkowych przypadkach sąd informował prokuraturę po odroczeniu rozprawy na pierwszym posiedzeniu sądu i po wyznaczeniu terminu kolejnego posiedzenia. W 2 sprawach brak było informacji o powiadomieniu prokuratora o toczącym się postępowaniu.

W 12 sprawach (tj. ok. 52% ogólnej liczby spraw) prokurator zgłosił swój udział w sprawie. W 1 sprawie prokurator poinformował sąd, że nie zgłasza udziału w sprawie. W pozostałych 10 sprawach w aktach brak jest pisma prokuratora informującego sąd o przystąpieniu lub nieprzystąpieniu do postępowania. W 3 spośród tych spraw w aktach znajduje się pismo, w którym prokurator kieruje do sądu wnioszek o udostępnienie akt sprawy w celu zapoznania się z nią. Jest pismo sądu wyrażające zgodę na udostępnienie akt oraz pismo prokuratora dotyczące zwrotu akt sprawy. I na tym korespondencja się urywa. W aktach sprawy brakuje merytorycznego stanowiska prokuratora po zapoznaniu się ze sprawą. Można domniemywać, że prokurator podjął decyzję o nieprzystępowaniu do sprawy, przy czym nie uznał za stosowne poinformować o tym sąd.

Pismo prokuratora, w którym zgłaszał on swój udział w sprawie, miało informacyjny charakter. Nie we wszystkich przypadkach podana została podstawa prawna przystąpienia prokuratora do postępowania (art. 60 k.p.c.). Poza samą informacją zawierało ono także prośbę o posługiwanie się przez sąd w przesyłanych prokuraturze materiałach podaną w piśmie sygnaturą oraz informowanie o terminach posiedzeń sądu.

Z analizy akt sprawy, w tym protokołu z rozprawy, wynika, że prokurator uczestniczył w rozprawie jedynie w 4 badanych sprawach, co stanowi 17,4% ogólnej liczby zbadanych spraw o ustalenie ojcostwa, w których prokurator został poinformowany o toczącej się sprawie. W większości tych spraw jego udział ograniczył się do wyrażenia stanowiska w postaci popierania żądania pozwu. Jedynie w 1 sprawie – jak wynika z protokołu rozprawy – nie tylko zajął stanowisko, ale także aktywnie uczestniczył w przesłuchaniu, zadając pytania. Z treści odpowiedzi można wnioskować, że pytania dotyczyły więzi między dzieckiem a pozwanym.

Wprawdzie przystąpienie prokuratora do sprawy nie jest równoznaczne z jego obecnością na rozprawie, jednakże wydaje się, że w niektórych sprawach ta obecność byłaby pomocna, a nawet konieczna. Dotyczy to zwłaszcza 1 z badanych spraw²⁸. Powodem był ojciec dziecka. W chwili złożenia pozwu miał 18 lat, matka dziecka – 15. Dziecko przebywało z matką biologiczną w jej domu rodzinnym, a władzę rodzicielską nad dzieckiem, z powodu małoletności matki, sprawowała jego babcia (ze strony matki). Jej władza rodzicielska w stosunku do córki (matki dziecka) została ograniczona przez ustanowienie kuratora, z powodu nienależytego wykonywania obowiązków wobec swego dziecka. Aby w pełni ukazać dość dramatyczny stan faktyczny tej sprawy, dodać trzeba, że ojciec biologiczny dziecka był bezrobotny i że został skazany za współżycie z osobą małoletnią, *notabene* matką swego dziecka

²⁸ Sprawa nr 126.

(na karę 1 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na 5 lat). Strony przed sądem deklarowały, że wystąpią do sądu o zgodę na zawarcie związku małżeńskiego, jak tylko matka dziecka skończy 16 lat. W międzyczasie, w toku tej sprawy, jak wynika z akt, doszło między stronami do kłótni, której finałem było dotkliwe pobicie matki dziecka przez ojca. Dziewczyna trafiła do szpitala, a dziecko – do placówki opiekuńczo-wychowawczej. Sąd zarządził przeprowadzenie dowodu z badań DNA oraz wystąpił o opinię psychologiczną w przedmiocie kompetencji wychowawczych matki dziecka. W wyroku ustalił ojcostwo pozwanego, co wykazało badanie DNA, i jednocześnie pozbawił go władzy rodzicielskiej. Małoletnia matka wraz z dzieckiem trafiła do placówki opiekuńczej.

W opisaney sprawie sąd przed każdym kolejnym posiedzeniem (a było ich 4) informował o terminie posiedzenia. W żadnym z nich prokurator nie wziął udziału.

Spośród badanych spraw o ustalenie ojcostwa warto wyeksponować sprawę, w której prokurator złożył zażalenie na decyzję sądu o umorzeniu postępowania²⁹. Sprawa była wcześniej zawieszona. Prokurator najpierw wystąpił o udostępnienie akt sprawy, a następnie zwrócił się o przesłanie odpisu postanowienia o umorzeniu z uzasadnieniem. Z lektury akt sprawy wynikało, że po zawieszeniu postępowania do sądu orzekającego wpłynął e-mail, w którym pozwany zwrócił się z prośbą o możliwość odbioru korespondencji z sądu osobiście w siedzibie sądu. Sędzia prowadzący sprawę wyraził zgodę, jednak korespondencja nie została osobiście przekazana pozwanemu w siedzibie sądu, ale ponownie przesłana pocztą. Prokurator, działając na podstawie art. 60 § 2 k.p.c. (w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c.), zaskarżył w całości postanowienie o umorzeniu postępowania i zarzucił naruszenie art. 131 § 1 i art. 133 k.p.c. „poprzez zaniechanie doręczenia pozwanemu pisma procesowego w postaci odpisu pozwu wraz z załącznikami w siedzibie sądu, o co pozwany wnosil drogą mailową”³⁰. Zdaniem prokuratora postępowanie w sprawie jest nieważne na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c., tj. pozbawienia strony prawa do obrony. Sąd okręgowy rozpatrujący zażalenie uznał jego zasadność i nakazał sądowi orzekającemu ponowne przekazanie korespondencji pozwanemu i kontynuowanie procesu. Stwierdził, że pozostawienie pisma pozwanego (w formie e-maila) bez odpowiedzi spowodowało pozbawienie pozwanego prawa do obrony³¹. Finalnie sprawa zakończyła się ustaleniem ojcostwa, a było to możliwe – jak wynika z powyższego opisu – dzięki zaangażowaniu i determinacji prokuratora.

3.3. Sprawy o zaprzeczenie ojcostwa

3.3.1. Ogólna charakterystyka badanych spraw

Wśród badanych spraw, jak już wspomniano, najliczniejszą grupę stanowiły sprawy z zakresu zaprzeczenia ojcostwa. Na ogólną liczbę 134 zbadanych spraw zaprzeczenie ojcostwa wystąpiło w 78 sprawach, co stanowi 58% ogółu badanych

²⁹ Sprawa nr 115.

³⁰ Sprawa nr 115, k. 61.

³¹ Sprawa nr 115, k. 74.

spraw. Wynik ten znajduje potwierdzenie w danych statystycznych, publikowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, z których wynika, że sprawy dotyczące zaprzeczenia ojcostwa należą do najczęściej prowadzonych spraw z zakresu prawa filiacyjnego.

Powodem w badanych sprawach była najczęściej matka dziecka (51 spraw). Znacznie rzadziej był nim mąż matki (12 spraw) oraz prokurator (14 spraw). W 1 sprawie pozew złożyli niezależnie matka dziecka oraz mąż matki. W żadnej spośród badanych spraw powodem nie było pełnoletnie dziecko.

W ramach postępowania dowodowego sąd – poza wysłuchaniem stron, co miało miejsce w 76 sprawach – najczęściej przeprowadzał dowód z zeznań świadków (46 spraw), zwykle konkubenta, oraz dowód z dokumentu (33 sprawy). W nielicznych przypadkach (11 spraw, co stanowi 14,1% ogółu zbadanych spraw z zakresu zaprzeczenia ojcostwa) sąd dopuścił dowód z badań DNA. Wynik ten może być, z jednej strony, pewnym zaskoczeniem, mając na uwadze znaczenie tego dowodu, z drugiej jednak strony, sporadyczne powoływanie przez sąd omawianego dowodu spowodowane było zapewne stanem faktycznym, powtarzającym się w badanych sprawach. Wyrażał się on w tym, że z powództwem występowała matka dziecka, pozostająca w separacji faktycznej z mężem (lub po rozwodzie z nim), który uznawał powództwo, a domniemany ojciec biologiczny (konkubent), występujący przed sądem jako świadek, potwierdzał, że jest ojcem biologicznym dziecka. Zdaniem sądu zeznania stron i świadka nie budziły wątpliwości, dlatego nie widział on potrzeby przeprowadzania dowodu biologicznego w postaci badań DNA. Ponadto w wielu tego typu sprawach (choć nie we wszystkich) sąd pytał świadka (konkubenta), czy ma zamiar uznania swego ojcostwa w stosunku do dziecka, co w przypadku odpowiedzi pozytywnej wzmacniało przeświadczenie sądu o braku konieczności czy celowości przeprowadzania dowodu z badań DNA.

W kilku badanych sprawach dowód z badań DNA nie mógł zostać przeprowadzony z powodu odmowy strony lub jej niestawiennictwa w celu pobrania materiału do badań. W tym drugim przypadku jednostka, której zlecono przeprowadzenie badania, wyznaczała dwu- lub trzykrotnie nowy termin, po czym informowała sąd zlecający o niemożności przeprowadzenia badania z powodu braku możliwości pobrania materiału do badań.

Poza wymienionymi wyżej dowodami w badanych sprawach sąd zarządził w 1 przypadku dowód z opinii biegłego oraz – także w 1 przypadku – dowód antropologiczny. Dowód z opinii biegłego psychologa wynikał z zarzutu podniesionego przez pozwaną (matkę dziecka), że zaprzeczenie ojcostwa wpłynie negatywnie na dobro dziecka (7-letniej córki).

W większości badanych spraw (58, co stanowi 73,4% ogólnej liczby zbadanych spraw) rozstrzygnięcie zapadło na 1 posiedzeniu sądu. W 18 sprawach sąd odbył 2 posiedzenia, natomiast w 2 sprawach – 3 posiedzenia. Najkrótsza rozprawa, na której sąd orzekł zaprzeczenie ojcostwa, trwała 13 minut.

W zdecydowanej większości badanych spraw (76 na 78) sąd orzekł zaprzeczenie ojcostwa. W 1 sprawie oddalił pozew z przyczyn formalnych – przekroczenie

ustawowego terminu do wytoczenia powództwa. W 1 sprawie umorzył postępowanie z powodu niezuzupełnienia braków formalnych pozwu.

W niemal wszystkich przypadkach wyrok I instancji nie został zaskarżony. Wyjątkiem była tylko 1 sprawa, w której strona wniosła apelację. Sąd II instancji oddalił apelację jako bezzasadną.

3.3.2. Udział prokuratora w sprawach o zaprzeczenie ojcostwa

3.3.2.1. Wytoczenie powództwa przez prokuratora w badanych sprawach

Jak już wspomniano w części dotyczącej ogólnej charakterystyki badanych spraw, prokurator był powodem w 14 sprawach. Jako podstawę prawną prokuratorzy wskazywali w pozwie najczęściej (10 spraw) art. 7 k.p.c. oraz art. 86 k.r.o. W 2 sprawach powołano się wyłącznie na art. 86 k.r.o., a w 1 sprawie – dodatkowo (poza art. 7 k.p.c. i art. 86 k.r.o.) na przepis art. 67 § 1 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego³². W 1 sprawie nie wskazano *expressis verbis* podstawy prawnej.

Najczęściej prokuratorzy posługiwali się w pozwach sformułowaniem „w interesie małoletniego dziecka leży uregulowanie jego sytuacji prawnej zgodnie ze stanem faktycznym” lub podobnym – „dobro dziecka przemawia za ustaleniem jego sytuacji prawnej zgodnie ze stanem faktycznym”. Ten „stan faktyczny” wyrażał się sprawowaniem pieczy nad dzieckiem przez jego matkę oraz jej partnera, który był biologicznym ojcem dziecka. Chodziło zatem o zaprzeczenie ojcostwa oraz jego ustalenie zgodnie z prawdą biologiczną. Samo uzasadnienie wytoczenia powództwa koncentrowało się na opisie stanu faktycznego sprawy, a wskazane wyżej formuły stanowiły podsumowanie całego wywodu.

Jedynie w 2 sprawach uzasadnienie pozwu zawierało także szersze rozważania teoretyczne, w tym praktyczną wykładnię przepisu stanowiącego uzasadnienie wytoczenia powództwa. W pierwszej z tych spraw³³ prokurator przywołał definicję dobra dziecka, sformułowaną w literaturze przedmiotu przez Stanisława Kołodziejskiego³⁴, po czym dokonał swoistej wykładni tej definicji. Stwierdził, że „jednym z elementów konstytutywnych pojęcia dobra dziecka jest prawidłowe ukształtowanie więzi filiacyjnych. Zgodnie z przyjętym poglądem, najpełniejsza realizacja zasady dobra dziecka dokonywać się może poprzez zapewnienie możliwości jego wychowania w rodzinie, przede wszystkim w rodzinie naturalnej, a więc poprzez pieczę rodzicielską sprawowaną przez osoby związane z dzieckiem więzią biologiczną”³⁵. W drugiej ze wspomnianych spraw³⁶ prokurator powołał się najpierw na przesłanki ustawowe wytoczenia powództwa sformułowane w treści art. 86 k.r.o., tj. dobro dziecka i ochrona interesu społecznego. Stwierdził następnie, że w stanie faktycznym sprawy

³² Ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2025 r. poz. 594 ze zm.).

³³ Sprawa nr 62.

³⁴ S. Kołodziejski, *Dobro wspólnych nieletnich dzieci – jako przesłanka odmowy orzeczenia rozvodu*, „Palestra” 1965/9(9), s. 30.

³⁵ Sprawa nr 62, k. 4, s. 2 w aktach sprawy.

³⁶ Sprawa nr 58.

mąż matki dziecka nie zamieszkuje z nią i z dzieckiem w zasadzie od jego urodzenia i dlatego więzi między dzieckiem a pozwanym nie są silne. W konsekwencji „zaprzeczenie ojcostwa nie wpłynie negatywnie na dobro dziecka”. Ponadto, zdaniem prokuratora, podzielić należy argumentację podniesioną w treści wniosku do prokuratora o wytoczenie powództwa, zgodnie z którym „w sprawie należy uwzględnić potrzebę ustalenia pochodzenia prawnego dziecka zgodnie z jego pochodzeniem biologicznym”³⁷.

Poza zbadaniem podstaw prawnych oraz uzasadnienia pozwów analizie poddano wnioski prokuratora sformułowane w pozwach. Wyniki przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 5. Treść wniosków w pozwach prokuratora w sprawach o zaprzeczenie ojcostwa

Lp.	Treść wniosku	Liczba wniosków
1.	Dopuszczenie dowodu z dokumentu	7
2.	Dopuszczenie dowodu z przesłuchania stron	10
3.	Dopuszczenie dowodu z zeznań świadka	10
4.	Rozpoznanie sprawy pod nieobecność powoda na rozprawie	8
5.	Ustanowienie kuratora dla osoby małoletniej	3
6.	Nakaz sporządzenia nowego aktu urodzenia dziecka	1
7.	Zasądzenie kosztów procesu od pozwanych	9
Ogólna liczba spraw		14

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych aktowych.

Analiza danych zawartych w tabeli 5 wskazuje, że prokuratorzy najczęściej wnioskowali w pozwie o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron oraz dowodu z przesłuchania świadka. W 9 przypadkach był nim partner (konkubent) matki dziecka, w 1 przypadku prokurator wnioskował o przesłuchanie babci dziecka ze strony matki. Równie często wniosek dotyczył obciążenia pozwanych kosztami procesu, a także – co znamienne – rozpoznania sprawy pod nieobecność powoda na rozprawie.

Zaskakujące jest, że w żadnej z badanych spraw, w których powodem był prokurator, nie pojawił się w pozwie *expressis verbis* wniosek o przeprowadzenie dowodu z badań DNA. Szczegółowa analiza uzasadnień pozwów pozwala jednak stwierdzić, że w ramach wniosku o przeprowadzenie dowodu z dokumentu w 2 sprawach wskazano na dokument w postaci opinii biegłych w zakresie badań genetycznych. W 1 sprawie opinia taka została dołączona przez stronę inicjującą postępowanie przed prokuratorem, natomiast w 1 sprawie o przeprowadzenie badań genetycznych wystąpił sam prokurator w ramach prowadzonego przez niego postępowania, które poprzedzało

³⁷ Sprawa nr 58, k. 3.

wytoczenie powództwa o zaprzeczenie ojcostwa. Także w 1 ze spraw w ramach wniosku o przeprowadzenie dowodu z dokumentu znajdowała się opinia dotycząca dowodu z grupowego badania krwi.

Analiza uzasadnienia pozwu oraz załączników w badanych sprawach wskazuje – podobnie jak w przypadku spraw o ustalenie ojcostwa – na dwojaką praktykę prokuratorów stosowaną w opisie przebiegu i wyników postępowania prokuratorskiego poprzedzającego wytoczenie powództwa. W 7 sprawach do pozwu dołączono w formie załączników kopie protokołów z przesłuchania świadków (osoby występującej z wnioskiem o wytoczenie powództwa, byłego współmałżonka oraz ojca biologicznego), składane w ramach postępowania przed prokuratorem, które poprzedzało wytoczenie powództwa. Również w 7 sprawach kopie przedmiotowych protokołów nie były dołączane do pozwów w formie załączników. Jedynie w uzasadnieniu pozwu prokurator powoływał się na zeznania świadków złożone w toku postępowania poprzedzającego wytoczenie powództwa. Trudno jednoznacznie stwierdzić na podstawie wyników przeprowadzonych badań, czym kierowali się prokuratorzy, dołączając do pozwu kopie protokołów z przesłuchań świadków w ramach postępowania przedprocesowego bądź rezygnując z nich. Wydaje się, że jest to po prostu kwestia indywidualnej oceny prokuratora decydującego się na wytoczenie powództwa lub praktyki przyjętej w danej prokuraturze.

Spośród 14 omawianych spraw o zaprzeczenie ojcostwa, które toczyły się z powództwa prokuratora, w 11 z nich – jak wynika z analizy protokołu rozprawy – był on obecny na rozprawie. Fakt ten może być pomocny w ocenie celowości stosunkowo często formułowanego w pozwie wniosku prokuratora o przeprowadzenie rozprawy pod nieobecność powoda. W świetle powyższych danych dotyczących obecności prokuratora na rozprawie przedmiotowego wniosku nie należy oceniać w kategoriach zamiaru dyspensowania się od uczestniczenia w rozpoznaniu sprawy przed sądem. Bardziej uzasadniona wydaje się ocena, że przedmiotowy wniosek wynika po prostu z ostrożności procesowej, tj. możliwości wystąpienia uzasadnionej przeszkody w uczestniczeniu w rozprawie.

W zdecydowanej większości spraw rozprawa obejmowała 1 posiedzenie sądu, w 2 przypadkach – 2 posiedzenia. Udział prokuratora w rozprawie najczęściej ograniczał się do podtrzymania żądania pozwu. W 3 sprawach ów udział miał szerszy zakres – prokurator formułował także wnioski oraz zadawał stronom lub świadkom pytania. W żadnym z protokołów rozprawy w badanych sprawach nie została zapisana treść pytania prokuratora, a jedynie odpowiedź przesłuchiwanego świadka lub strony. Można je jednak do pewnego stopnia wywnioskować z treści odpowiedzi. To pozwala stwierdzić, że pytania dotyczyły zasadniczo stanu faktycznego sprawy, np. więzi z dzieckiem, terminu ostatniego pożycia stron, zamiaru uznania ojcostwa w stosunku do dziecka przez partnera matki dziecka. W kilku sprawach sąd pytał prokuratora o jego stanowisko w stosunku do wniosku strony pozwanej. W 1 takiej sprawie pełnomocnik pozwanego wnosił o przeprowadzenie dowodu z badań DNA. Obecny na rozprawie prokurator ustosunkował się do tego wniosku w ten sposób, że pozostawiał go do decyzji sądu.

Udział prokuratora w rozprawie należy ocenić pozytywnie. Stanowi ona pomoc dla sądu, a także wzmacnia gwarancję rozpoznania sprawy zgodnie z dobrem dziecka.

Jak wyżej wspomniano, w 3 badanych sprawach prokurator nie uczestniczył w rozprawie pomimo wystąpienia z pozwem. W aktach 1 z tych spraw znajduje się pismo prokuratora, w którym zwraca się z prośbą do sądu o przesłanie odpisu wyroku w sprawie. Wydaje się, że jest to stała praktyka wynikająca z konieczności zamknięcia sprawy w ramach postępowania prokuratorskiego.

3.3.2.2. Przystąpienie prokuratora do toczącego się postępowania

Spośród 78 zbadanych spraw z zakresu zaprzeczenia ojcostwa omawiana forma udziału prokuratora w postępowaniu wystąpiła w 64 sprawach. Wynikała ona z inicjatywy sądu, który stosownym pismem powiadamiał prokuratora o wszczęciu przedmiotowego postępowania. Pierwsze istotne zagadnienie, jakie pojawia się w kontekście omawianej formy udziału prokuratora w postępowaniach, można ująć w pytaniu, na jakim etapie postępowania sąd dokonuje stosownego powiadomienia. Wyniki badań w tym zakresie ilustruje poniższa tabela.

Tabela 6. Sposób powiadomienia przez sąd prokuratora o toczącym się postępowaniu

Lp.	Etap postępowania	Liczba spraw	%
1.	Po wpłynięciu pozwu, a przed wyznaczeniem terminu rozprawy	26	42,0
2.	Po wyznaczeniu terminu rozprawy	33	53,2
3.	Po odroczeniu rozprawy i wyznaczeniu terminu kolejnego posiedzenia sądu	3	4,8
4.	Na innym etapie postępowania	2	3,1
Ogólna liczba spraw		64	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 6, sąd najczęściej (tj. w ponad połowie spraw) informował prokuratora o sprawie po wyznaczeniu terminu rozprawy. Zwykle dołączał do przedmiotowego pisma odpis pozwu oraz odpowiedzi na pozew, o ile odpowiedź ta wpłynęła do sądu. W 2 sprawach pismo sądu nie zawierało żadnych załączników. W przypadkach tych prokurator wystąpił do sądu z odrębnym pismem o przekazanie odpisu pozwu. Poinformowanie następowało – co zrozumiałe – z pewnym wyprzedzeniem, zwykle 4–6 tygodni przed terminem rozprawy. W 1 sprawie sąd poinformował prokuraturę o rozprawie na 2 dni przed jej terminem.

W 26 sprawach sąd powiadomił prokuratora o toczącym się postępowaniu po przyjęciu pozwu. W sprawach tych powiadomienie o wyznaczeniu terminu rozprawy również następowało, ale w wyniku odrębnego pisma sądu. W kilku sprawach było

ono poprzedzone innym pismem sądu, informującym o ustanowieniu kuratora dla osoby małoletniej albo przesłaniem odpisu odpowiedzi na pozew. W 1 ze spraw sąd informował prokuratora odrębnym pismem o każdej istotnej decyzji podjętej w rozpoznawanej sprawie przed wyznaczeniem terminu rozprawy, w tym o składzie sądu orzekającego.

W 3 spośród wspomnianych 64 zbadanych spraw, w których prokurator przystąpił do toczącego się postępowania, powiadomienie sądu miało miejsce po otwarciu rozprawy i jej odroczeniu. Co ciekawe, w 1 takiej sprawie o powiadomienie prokuratora wnosił powód we wniosku sformułowanym w pozwie. W każdej z tych spraw prokurator po otrzymaniu pisma z sądu zgłosił swój udział w sprawie, przy czym w 1 przypadku nie uczestniczył w rozprawie. Trudno rozstrzygnąć, dlaczego sąd dopiero na tym etapie postępowania zdecydował się na zawiadomienie prokuratora o toczącej się sprawie. Stopień skomplikowania sprawy mógłby stanowić uzasadnienie decyzji sądu co najwyżej w 1 z tych spraw. Zakończyła się ona w I instancji oddaleniem powództwa z powodu przekroczenia ustawowego terminu na jego wytoczenie. Sąd rozpatrujący apelację podtrzymał wyrok sądu I instancji. W pozostałych 2 sprawach prokurator zajął stanowisko zgodne z żądaniem pozwu. W sprawach zapadł wyrok zaprzeczający ojcostwo.

Wspomniane pisma sądu powiadamiające prokuratora o toczącym się postępowaniu miały w zdecydowanej większości czysto informacyjny charakter. Poza informacją o wpłynięciu pozwu lub wyznaczeniu terminu rozprawy znajdowała się w części z nich wzmianka, że udział prokuratora w sprawie nie jest obowiązkowy. W 2 sprawach wspomniane pisma sądu zawierały pod adresem prokuratora także zobowiązanie do zajęcia stanowiska w sprawie, a w 1 z nich było ono ograniczone terminem (2-tygodniowym).

W większości badanych spraw o zaprzeczenie ojcostwa (tj. w 36 sprawach na 64), w odpowiedzi na informacje sądu o wytoczeniu przedmiotowego powództwa, prokurator zgłosił swój udział w postępowaniu. W 12 sprawach poinformował sąd, że podjął decyzję o nieprzystąpieniu do toczącego się postępowania. W odniesieniu do pozostałych 16 spraw (co stanowi 25% tej kategorii badanych spraw) w aktach brak jest formalnego zgłoszenia udziału prokuratora w postępowaniu lub odmowy udziału. Analiza protokołów rozpraw pozwala jednak na sformułowanie wniosku, że w kilku sprawach prokurator uczestniczył w rozprawie pomimo braku formalnego zgłoszenia udziału w postępowaniu.

Pismo zawierające zgłoszenie udziału w postępowaniu było w większości spraw bardzo lapidarne. Ograniczało się do poinformowania sądu o decyzji prokuratora oraz prośby o przekazywanie na adres prokuratury odpisów postanowień podejmowanych w badanych sprawach oraz terminów posiedzeń sądu, z uwzględnieniem podanej w piśmie sygnatury, jaką nadano sprawie w prokuraturze. Jedynie w 4 sprawach wspomniane pisma miały szerszy zakres. W pierwszej z nich³⁸, po zgłoszeniu udziału w postępowaniu na podstawie art. 60 k.p.c. oraz oświadczeniu, że ostateczne

³⁸ Sprawa nr 119, k. 27.

stanowisko zostanie przekazane po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, prokurator sformułował kilka wniosków: o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z zeznań stron oraz świadka (konkubenta), a także – ewentualnie – dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z badań DNA z materiału pobranego od powoda oraz małoletniego dziecka. Zdaniem prokuratora wszystkie postulowane dowody są konieczne na okoliczność ustalenia faktu zachowania lub niezachowania terminu na wytoczenie przedmiotowego powództwa, nieprawdopodobieństwa pochodzenia dziecka od powoda oraz na okoliczność, że zaprzeczenie ojcostwa będzie zgodne z dobrem dziecka.

Wniosek o przeprowadzenie dowodu z badań DNA został także sformułowany przez prokuratora w innej sprawie, przy czym już bez zastrzeżenia: „ewentualnie”. W tej sprawie prokurator w omawianym piśmie powołał się na art. 235 k.p.c., formułując kolejne wnioski dowodowe dotyczące zeznań stron i świadka (konkubenta).

W kolejnej sprawie³⁹, po wskazaniu podstawy prawnej przystąpienia do postępowania (art. 60 k.p.c.), prokurator również sformułował kilka wniosków dowodowych. Poza wnioskiem o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z zeznań stron prokurator postulował zobowiązanie powódki do wskazania biologicznego ojca dziecka na okoliczność, że zaprzeczenie ojcostwa nie naruszy dobra dziecka.

Szczególny charakter miała ostatnia z 4 wskazanych spraw⁴⁰, w których pismo prokuratora nie było ograniczone jedynie do formalnego zgłoszenia udziału w sprawie. Podkreślić należy, że w sprawie tej prokurator, po otrzymaniu informacji z sądu o wszczęciu sprawy, w pierwszej kolejności wystąpił o zgodę sądu na wypożyczenie akt sprawy, w celu zajęcia stanowiska. Po zapoznaniu się z aktami sformułował stanowisko w odrębnym piśmie do sądu. Poinformował w nim najpierw, powołując się na art. 7 k.p.c., że zgłasza swój udział w sprawie, po czym sformułował 3 wnioski o przesłuchanie stron i świadka (konkubenta), szczegółowo przedstawiając okoliczności uzasadniające każdy z wniosków.

Jak wynika z analizy protokołów rozprawy w badanych sprawach, prokurator obecny był na rozprawie w 32 sprawach na 64 zbadane sprawy, w których przystąpił on do toczącego się postępowania. W 27 sprawach nie brał udziału w rozprawie. W 5 przypadkach brak jest w aktach sprawy jakiegokolwiek informacji o obecności prokuratora. Porównanie tych danych z danymi dotyczącymi zgłoszenia udziału w postępowaniu wskazuje, że w 9 sprawach prokurator nie wziął udziału w rozprawie pomimo przystąpienia do toczącego się postępowania. Wynik może być o tyle zaskoczeniem, że w 33 przypadkach sąd poinformował prokuratora o toczącej się sprawie po wyznaczeniu terminu rozprawy. W takiej sytuacji udział w rozprawie wydaje się w praktyce jedyną sposobnością aktywnego włączenia się do postępowania. W 9 sprawach obecność prokuratora sprowadzała się do odpowiedzi na pytanie sądu w sprawie zajęcia stanowiska.

³⁹ Sprawa nr 118, k. 486.

⁴⁰ Sprawa nr 82, k. 31.

3.4. Sprawy o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa

3.4.1. Ogólna charakterystyka spraw

Sprawy o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa stanowiły najmniej liczną grupę wśród wszystkich spraw objętych badaniem. Do badań zakwalifikowano 24 sprawy z tego zakresu, co stanowi 17,6% ogólnej liczby badanych spraw.

Powodem najczęściej był ojciec prawny (15 spraw) oraz prokurator (7 spraw). W 2 sprawach powództwo wytoczyła matka dziecka.

W zdecydowanej większości spraw (19) sąd orzekł bezskuteczność uznania ojcostwa, w 4 sprawach oddalił powództwo, natomiast 1 sprawa zakończyła się umorzeniem. Przyczyną oddalenia powództwa w 3 sprawach był pozytywny wynik badań DNA potwierdzający ojcostwo biologiczne, a w 1 sprawie – niedochowanie przez powoda terminu na wytoczenie powództwa. Powodem w tych sprawach był mężczyzna, który uznał ojcostwo. Umorzenie, które miało miejsce w 1 spośród badanych spraw, nastąpiło w wyniku cofnięcia pozwu, co z kolei było spowodowane potwierdzeniem ojcostwa biologicznego powoda na podstawie dowodu z badań DNA.

W poniższej tabeli przedstawiono dowody, które dopuścił sąd w omawianych sprawach.

Tabela 7. Przeprowadzone dowody w sprawach o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa

Lp.	Rodzaj dowodu	Liczba spraw*	%
1.	Przesłuchanie stron	24	100,0
2.	Przesłuchanie świadków	7	29,1
3.	Dowód z dokumentu	12	50,0
4.	Dowód z badań DNA	16	66,7
5.	Dowód z grupowego badania krwi	1	4,2
Ogólna liczba spraw		24	100,0

* Wyniki nie sumują się do 100, ponieważ w wielu sprawach przeprowadzono więcej niż jeden dowód.

Źródło: opracowanie własne.

Poza przesłuchaniem stron (lub strony), które miało miejsce we wszystkich badanych sprawach, najczęściej stosowanym przez sąd dowodem w badanych sprawach, był dowód z badań DNA (16 spraw). Dowód ten w omawianych sprawach o bezskuteczność uznania ojcostwa, w porównaniu z wcześniej omawianymi sprawami (o ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa), był znacznie częściej przeprowadzany. W 12 omawianych sprawach o bezskuteczność uznania ojcostwa przeprowadzono także dowód z dokumentu. Były to najczęściej: odpis zupełny aktu urodzenia dziecka, protokół uznania ojcostwa, postanowienia sądu wydane w innych sprawach (np. o ograniczenie władzy rodzicielskiej), a także opinie biegłych z badań genetycznych. W 7 sprawach, jak wynika z powyższej tabeli, przeprowadzono również dowód z przesłuchania stron. W 5 sprawach chodziło o konkubenta,

w pozostałych sprawach w charakterze świadków przesłuchano krewnych jednej ze stron.

Omawiane wyniki badań wskazują na istotne różnice co do liczby posiedzeń sądu w poszczególnych rodzajach spraw. O ile w zdecydowanej większości spraw z zakresu ustalenia ojcostwa (48,3% zbadanych spraw) oraz zaprzeczenia ojcostwa (73,4% zbadanych spraw) rozstrzygnięcie zapadło na pierwszym posiedzeniu sądu, o tyle w przypadku spraw o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa odsetek ten wyniósł 37,3% (9 spraw spośród 24 zbadanych). W 8 sprawach wyrok zapadł na drugim posiedzeniu sądu, w 3 sprawach – na trzecim, również w 3 sprawach na czwartym posiedzeniu. W 1 sprawie rozprawa była odraczana czterokrotnie. Dopiero na piątym posiedzeniu sądu zapadł wyrok. Z pewnością wynikało to m.in. z decyzji sądu o przeprowadzeniu dowodu z badań DNA, co zazwyczaj wiązało się z odroczeniem rozprawy.

3.4.2. Udział prokuratora w sprawach o bezskuteczność uznania ojcostwa

3.4.2.1. Wytoczenie powództwa przez prokuratora

Prokurator był powodem w 7 spośród 24 omawianych spraw o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa. Jako podstawę prawną powołano art. 7 k.p.c. i art. 86 k.r.o. W 1 sprawie nie wskazano podstawy prawnej.

Uzasadnienie pozwu koncentrowało się, podobnie jak w sprawach o zaprzeczenie ojcostwa, na opisie stanu faktycznego sprawy, bez analizy podstaw prawnych powództwa w jego kontekście. Wyjątkiem były 2 sprawy. W pierwszej z nich w uzasadnieniu pozwu prokurator podsumował opis stanu faktycznego stwierdzeniem: „w interesie dziecka leży uregulowanie jego sytuacji prawnej zgodnie ze stanem faktycznym”⁴¹. Formuła ta była używana także w wyżej omówionych powództwach o zaprzeczenie ojcostwa w sytuacji, gdy dziecko (zwykle po rozwodzie lub w trakcie procesu rozwodowego matki) było wychowywane przez matkę wraz z jej partnerem, który był ojcem biologicznym dziecka. W omawianej sprawie prokurator w uzasadnieniu pozwu odwołał się także do przesłanki interesu społecznego. Podkreślił, że „interes społeczny przemawia za wyeliminowaniem z obrotu prawnego istotnego dokumentu – aktu urodzenia – stwierdzającego stan niezgodny z rzeczywistym pochodzeniem dziecka”⁴². Omawiana sprawa z powództwa prokuratora jest jedyną spośród spraw objętych badaniem, w której prokurator dokonał swoistej wykładni przesłanki interesu społecznego w kontekście ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego. Oczywiście kwestia ta nie jest racją wytoczenia powództwa, ale – zdaniem prokuratora – konsekwencją ustalenia stanu cywilnego dziecka zgodnie z prawdą biologiczną.

Druga ze wspomnianych spraw rozpoczęła się nietypowo – od pozwu mężczyzny, który podniósł zarzut wymuszenia oświadczenia o uznaniu ojcostwa⁴³. Na rozprawie strony doszły do przekonania, że najwłaściwszą drogą rozwiązania sprawy

⁴¹ Podobnie w sprawie nr 133.

⁴² Sprawa nr 90, k. 4.

⁴³ Sprawa nr 29, k. 2.

będzie wniosek do prokuratora o wytoczenie powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, co też nastąpiło. W uzasadnieniu pozwu prokurator przytoczył stan faktyczny sprawy, podkreślając, że „strony miały pełną świadomość braku więzi biologicznej między małoletnią a uznającym”. W związku z tym, zdaniem prokuratora, „uznanie ojcostwa nie może być skuteczne”. Sprawa była, według niego, na tyle oczywista, że nie wnosił on o przeprowadzenie dowodu z badań DNA. Do pozwu dołączono wniosek stron do prokuratora o wytoczenie powództwa oraz kopie protokołu z przesłuchania świadków.

Oprócz podstaw prawnych oraz uzasadnień pozwów analizie w badanych sprawach poddano wnioski prokuratora sformułowane w pozwach. Wyniki przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 8. Treść wniosków prokuratora w badanych sprawach o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa

Lp.	Treść wniosku	Liczba wniosków	%
1.	Przeprowadzenie dowodu z badań DNA	6	85,7
2.	Przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków	6	85,7
3.	Przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron	7	100,0
4.	Przeprowadzenie dowodu z dokumentu	7	100,0
5.	Obciążenie pozwanego kosztami procesu	4	57,1
6.	Rozpoznanie sprawy pod nieobecność powoda	1	14,3
Ogólna liczba spraw		7	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Jak wynika z powyższej tabeli, we wszystkich sprawach z powództwa prokurator wnioskowano o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron oraz dowodu z dokumentu. Równie często (w 6 na 7 spraw) wniosek obejmował dopuszczenie dowodu z badań DNA oraz dopuszczenie dowodu z zeznań świadków, najczęściej konkubenta. Tylko w 1 sprawie wnioskowano o rozpoznanie sprawy pod nieobecność powoda na rozprawie. Ten wynik znacząco odbiega od wcześniej omawianych powództw prokuratora, w których tego rodzaju wniosek formułowany był znacznie częściej.

W większości badanych spraw (w 6 spośród 7 zbadanych) prokurator dołączał (w formie załącznika) do pozwu protokoły z zeznań świadków, sporządzone w toku postępowania przed prokuratorem poprzedzającego skierowanie sprawy do sądu.

Obecność prokuratora na rozprawie przedstawiała się następująco. W 3 spośród 7 badanych spraw prokurator nie uczestniczył w rozprawie. W 1 z tych spraw odbyły się 4 posiedzenia sądu. O terminie każdego z nich prokurator był informowany, a w 1 przypadku – przed drugim posiedzeniem – w stosownym piśmie sąd zawarł sformułowanie „obecność obowiązkowa”. Prokurator w omawianej sprawie nie uczestniczył w żadnym z posiedzeń sądu. W 4 pozostałych sprawach prokurator uczestniczył w rozprawie, przynajmniej w jednej, zwykle w pierwszej. Nasuwa

się w tym kontekście bardziej ogólny wniosek. We wszystkich badanych sprawach z powództwa prokuratora, których podstawę stanowił art. 86 k.r.o., niezależnie od rodzaju sprawy, prokurator stosunkowo rzadko był obecny na rozprawie. Tylko w pojedynczych przypadkach nieobecność ta była „rekompensowana” wnioskiem do sądu o udostępnienie protokołu z rozprawy, w celu zapoznania się ze stanem sprawy.

3.4.2.2. Włączenie się prokuratora do toczącego się postępowania o bezskuteczność uznania ojcostwa

Udział prokuratora w procesie w formie wstąpienia do toczącego się postępowania miał miejsce w 17 badanych sprawach o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa. Sąd powiadamiał prokuratora o sprawie, najczęściej po wyznaczeniu terminu rozprawy (11 spraw). W większości przypadków powiadomienie było przekazywane z 5–6-tygodniowym wyprzedzeniem. W 1 przypadku⁴⁴ powiadomienie nastąpiło na dzień przed wyznaczonym terminem rozprawy. Samo pismo miało, jak w wyżej omawianych sprawach, czysto informacyjny charakter. W 3 przypadkach zawierało wzmiankę „obecność nieobowiązkowa”. W 6 sprawach sąd powiadamiał prokuratora o sprawie na wczesnym jej etapie, tj. po przyjęciu pozwu i przekazaniu kopii stronie pozwanej.

Zgłoszenie udziału prokuratora w sprawie nastąpiło w 12 badanych sprawach. W 1 sprawie prokurator poinformował sąd o nieprzystąpieniu do sprawy. W pozostałych 4 badanych sprawach w aktach sprawy brak jest informacji o formalnym zgłoszeniu udziału, przy czym w 2 tych sprawach prokurator był obecny na rozprawie (na pierwszym posiedzeniu) pomimo braku zgłoszenia udziału.

W treści pisma o zgłoszeniu sądowi udziału w sprawie, poza wskazaniem podstawy prawnej (art. 7 i 60 k.p.c.), była zwykle także prośba o przesyłanie dokumentów w sprawie z zachowaniem przyjętej przez prokuraturę sygnatury. W 2 sprawach omawiane pismo miało bardziej rozbudowany charakter. W pierwszej z tych spraw⁴⁵ prokurator otrzymał powiadomienie wraz z pozwem i odpisem odpowiedzi na pozew. Zgłaszając udział w postępowaniu, stwierdził, że „nie sprzeciwia się żądaniu pozwu”. Uzasadnił swe stanowisko tym, że ojcostwo biologiczne powoda zostało wykluczone i wykluczenie to nastąpiło w wyniku badań genetycznych na zlecenie matki dziecka. Jednocześnie prokurator podkreślił, że „interes dziecka nie sprzeciwia się rozstrzygnięciu, gdyż powinno mieć ono prawo do poznania rzeczywistego ojca”⁴⁶. W drugiej sprawie⁴⁷ prokurator dołączył do pisma zestaw pytań do świadków. Dotyczyły one ewentualnej wiedzy na temat biologicznego pochodzenia dziecka, jej źródła, łożenia na utrzymanie dziecka (czasu trwania i wielkości środków), przebiegu kontaktów rodziców z dzieckiem (także z dziadkami), a nawet wiedzy świadków na temat ewentualnych kontaktów seksualnych powoda z innymi kobietami i źródła tej wiedzy.

⁴⁴ Sprawa nr 90.

⁴⁵ Sprawa nr 128.

⁴⁶ Sprawa nr 128, k. 52.

⁴⁷ Sprawa nr 33, k. 44.

Obecność prokuratora na rozprawie w omawianych sprawach, mając na uwadze te rozprawy, w których uczestniczył, sprowadzała się do wyrażenia końcowego stanowiska popierającego żądanie pozwu. W 1 sprawie prokurator aktywnie uczestniczył w przesłuchaniu świadka (konkubenta), formułując pytanie o zamiar uznania dziecka po skutecznym ustaleniu bezskuteczności uznania ojcostwa wcześniejszego partnera matki dziecka.

Jak wspomniano, przedmiotem badania była także 1 sprawa o unieważnienie uznania dziecka. Taki przedmiot procesu wynikał z tego, że kwestionowane uznanie miało miejsce w 1992 r., tj. przed wejściem w życie nowelizacji z 6.11.2008 r., wskazanej w niniejszym opracowaniu. Do tego typu spraw należy stosować przepisy o unieważnieniu uznania. Powództwo wytoczył prokurator na podstawie art. 86 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do 12.06.2009 r. w związku z art. 9 ust. 3 powyższej nowelizacji oraz art. 80 § 1 k.r.o. w brzmieniu sprzed tej nowelizacji. Uznający, jak wynika ze stanu faktycznego, znajdował się w błędzie, będąc przekonany, że jest ojcem małoletniej córki swej partnerki. Sąd przeprowadził dowód z przesłuchania stron oraz świadka i orzekł o unieważnieniu uznania.

4. Podsumowanie i wnioski końcowe

Prezentacja i analiza wyników przedmiotowych badań w zakresie udziału prokuratora w sprawach filiacyjnych w pewnej części potwierdziła ustalenia znane z innych opracowań badawczych, szczególnie w zakresie zgłoszenia udziału w sprawie czy obecności na rozprawie⁴⁸.

Co do zasady udział prokuratora w omawianych sprawach jest potrzebny w obu jego rodzajach, tj. wytoczenia powództwa i przystąpienia do postępowania, przy czym udział ten wykazuje różny stopień intensywności i aktywności w poszczególnych etapach postępowania. Pozytywnie należy ocenić udział prokuratora w inicjowaniu procesu. Pozwy są sporządzane z dostrzegalną starannością, bez braków formalnych, ze szczegółowym uzasadnieniem w aspekcie faktycznym oraz rzeczywistym przeświadczeniem zaistnienia ustawowych przesłanek wymaganych do wytoczenia powództwa. Pewne rozbieżności dotyczą dołączania do pozwu dokumentacji z postępowania prokuratorskiego poprzedzającego wniesienie pozwu. Praktyka w tym zakresie jest dwutorowa. W większości spraw wspomniana dokumentacja, w tym odpisy protokołów z przesłuchania świadków, jest dołączana do pozwu, a w części spraw – tylko opisana w uzasadnieniu pozwu. Analizując powyższe sprawy, trudno dostrzec jakąś prawidłowość w tym przedmiocie. Wydaje się, że różnice wynikają z decyzji uznaniowej prokuratorów prowadzących daną sprawę.

Podobny problem dotyczy praktyki sądu w zakresie informowania prokuratury o toczącym się postępowaniu. Praktyka tu także jest różna. W części spraw sąd powiadamia prokuraturę na wczesnym etapie postępowania, tj. po przyjęciu pozwu, a w części spraw – po wyznaczeniu terminu rozprawy, a nawet po jej odroczeniu i po

⁴⁸ Por. np. E. Holewińska-Łapińska, *Sprawy...*, s. 78 i n.

wyznaczeniu kolejnego terminu posiedzenia. Zbyt późne powiadomienie prokuratora z pewnością utrudnia zapoznanie się ze sprawą i aktywny w niej udział.

Najslabszym obszarem aktywności prokuratury w badanych sprawach jest rozprawa. Ten obszar współpracy prokuratury z sądem wymaga większej aktywności. Wprawdzie zgłoszenie udziału w sprawie nie oznacza uczestniczenia w rozprawie, ale niezrozumiale pozostają sytuacje (na szczęście sporadyczne), w których sąd powiadamia prokuratora o konieczności jego obecności na rozprawie, a informacja ta nie wpłynęła na decyzję prokuratora o uczestniczeniu w rozprawie. Wprawdzie powołanie się sądu w powiadomieniu prokuratora na art. 59 k.p.c. – co wskazuje, że sąd widzi potrzebę udziału prokuratora w sprawie – nie jest, zdaniem większości autorów reprezentowanych w doktrynie, dla prokuratora wiążące, to jednak charakter sprawy filiacyjnej powinien skłaniać do włączenia się do niej, a przynajmniej szczegółowego zapoznania z aktami sprawy. Wyniki przedmiotowych badań świadczą o tym, że taka postawa prokuratorów nie stanowi większości.

Na kanwie badanych spraw podkreślenia wymaga także kwestia istoty spraw filiacyjnych, tj. znaczenie prawdy biologicznej. Dobrą egzemplifikacją problemu jest jedna spośród badanych spraw. W uzasadnieniu wniosku skierowanego do prokuratora o wytoczenie powództwa strony wskazały, że podstawową przesłanką powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa jest brak biologicznej więzi między uznającym a małoletnią. Podkreślono przy tym, że wnioskowi nie stoi na przeszkodzie dobro dziecka, bowiem małoletnia „nie identyfikuje powoda jako swego ojca, a jedynie jako osobę, od której otrzymywała prezenty”⁴⁹. Nie doszło zatem, zdaniem wnioskodawców, do „wytworzenia więzi rodzinnych między dzieckiem a powodem, których naruszenie mogłoby mieć negatywny wpływ na rozwój dziecka i jego stan psychiczny”⁵⁰.

Uzasadnienie to dobrze oddaje sposób postrzegania przez autorów wniosku klauzuli dobra dziecka w omawianych sprawach. Z treści uzasadnienia można wnioskować, że – zdaniem wnioskodawców – klauzula ta pełni funkcję jakby quasi-przesłanki negatywnej, warunkującej możliwość orzeczenia bezskuteczności uznania, na wzór negatywnej przesłanki rozvodu. Sąd stwierdza brak więzi biologicznej (tak jak w rozwodzie stwierdza zupełny i trwały rozkład pożycia), a następnie jeszcze bada, jak to rozstrzygnięcie wpłynie na dziecko. Takie błędne rozumienie funkcji klauzuli dobra dziecka w omawianych sprawach z pewnością nie koresponduje z kierunkiem zmian omawianej instytucji, wprowadzonych nowelizacją Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008 r. Zgodnie ze stanem prawnym ustalonym wspomnianą nowelizacją brak więzi biologicznej między dzieckiem a ojcem jest jedyną konieczną, a zarazem wystarczającą, przesłanką żądania ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa oraz zaprzeczenia ojcostwa. Przyjęcie innego rozwiązania prowadziłoby do wniosku, że w każdej tego typu sprawie sąd zobligowany byłby badać wpływ rozstrzygnięcia zgodnego z prawdą biologiczną na dobro dziecka, co

⁴⁹ Sprawa nr 29, k. 76.

⁵⁰ Sprawa nr 29.

z kolei podważałoby celowość reformy tych przepisów, polegającej na uczynieniu biologicznej więzi między rodzicem i dzieckiem podstawą rodzicielstwa prawnego. Na szczęście prokuratorzy w badanych sprawach – jak należy przypuszczać – mają, a na pewno mieć powinni, świadomość znaczenia prawdy biologicznej i w pewnym sensie są jej „strażnikami”.

Bibliografia

1. Domański M., [w:] *Komentarz Prawa Prywatnego*, t. 5, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017.
2. Holewińska-Łapińska E., *Powództwo prokuratora o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o unieważnienie uznania dziecka*, Warszawa 2005.
3. Holewińska-Łapińska E., *Sprawy o zaprzeczenie ojcostwa*, Warszawa 2020.
4. Ignatowicz J., [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piąkowski, Warszawa 1985.
5. Kołodziejski S., *Dobro wspólnych nieletnich dzieci – jako przesłanka odmowy orzeczenia rozwodu*, *Palestra* 1965, t. 9, nr 9.
6. Kosek M., *Powództwo prokuratora w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego*, Warszawa 2016.
7. Misztal-Konecka J., *Wzięcie udziału przez prokuratora w postępowaniu cywilnym jako gwarancja zapewnienia efektywności ochrony prawnej*, *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II* 2017, t. 60, nr 3.
8. Witczak H., Kawałko A., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2021.
9. Zawadzka Z., *Formy udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym*, *Prokuratura i Prawo* 2009, nr 10.